

כיצד מוצגים בתקשורת מיזמי-ענק המלווים באי-ודאות - הסיקור העיתונאי של תעלת הימים

אייתי פישהנדלר ^[1]*, גלית כהן-בלנקשטיין ^[1], יואב שועלי ^[1]
ומקס בויקוף ^[2]

^[1] המחלקה לגאוגרפיה, האוניברסיטה העברית בירושלים

Center for Science and Technology, University of Colorado - Boulder, USA ^[2]

fishi@mscc.huji.ac.il *

המאמר קוצר ותורגם. פורסם לראשונה:

Fischhendler I, Cohen-Blankshtain G, Shuali Y, and Boykoff M. 2014. Communicating mega-projects in the face of uncertainties: Israeli mass media treatment of the Dead Sea Water Canal.

Public Understanding of Science. DOI: 10.1177/0963662513512440

חזית המחקר

המוטיבציות לכריית תעלת הימים השתנו במהלך השנים. בעוד ברבע האחרון של המאה ה-20 היו אלה הפקת אנרגיה ופיתוח אזורי, הרי שבשנים הראשונות של המאה ה-21 נעשו הצלת ים המלח מהתייבשות וההתפלה ליעדים העיקריים | צילום: אמנון אייכלברג

תקציר

לאי־ודאיות הקשורות להשלכות של מיזמי־ענק יש פוטנציאל להשפיע על המיזמים, ובמחקר שלפניכם נבדק כיצד מיזמי־ענק נידונים בזירה הציבורית. המחקר עוקב אחר האסטרטגיות שמשמשות לקידום מיזם תעלת הימים. מהממצאים עולה כי מיזם־הענק בים המלח התעכב בגלל אי־ודאיות גדולות. בתקופה המוקדמת (1974–1995) שלטו בסיקור העיתונאי אי־ודאיות כלכליות, שהועלו בעיקר על־ידי פוליטיקאים. בשיח העדכני יותר (2000–2007) שולטות אי־ודאיות אקולוגיות, שמעלים ארגוני סביבה לא־ממשלתיים. שינוי זה בסוג האי־ודאות מוסבר בטבעו המשתנה של המיזם ובחנודות שחלו בערכים החברתיים במהלך הזמן. כמו כן, המחקר מראה ש'הפחתת האי־ודאות', ובמידה פחותה גם 'ביטול המיזם', הן עדיין האסטרטגיות השכיחות ביותר בטיפול באי־ודאות. ניתוח סטטיסטי מראה כי אף על פי שיש מתאם סטטיסטי מובהק בין האי־ודאיות המוצגות לאסטרטגיות ההתמודדות עמן, ייתכן שיש משתנים מתערבים שמשפיעים על המתאם. היות שכך, מחקר זה תורם לזיהוי כיצד מקבלי החלטות מתמודדים עם אי־ודאות בזירה הציבורית, וזאת על ידי הצגת פתרונות לניהול האי־ודאות בסיקור עיתונאי או להקטנתה.

מילות מפתח: אי־ודאות אקולוגית · אי־ודאות כלכלית · הפקת אנרגיה · התפלה · ים המלח · פיתוח אזורי

מבוא

האסטרטגיות שעוסקות בהן, כולל הסיבה הטמונה בבסיס כל שינוי.

במחקר זה, המתמקד בתעלת הימים, אנו מנסים לבחון את הניואנסים לשיקולי האי־ודאות והסיכון כפי שהם מתבטאים בטיפול של כלי התקשורת הישראליים בדאגות הנוגעות למיזם במשך שתי תקופות.

מיזמי־ענק ו(אי) שביעות הרצון: תקופות של (אי) ודאות
 לעתים קרובות נמתחת ביקורת על תכנון מדיניות ועל הוצאתה לפועל לנוכח אי־ודאיות, שבאות בצורות שונות. מאפיין שכיח של מיזמי־ענק הוא טבעה של האי־ודאות המעורבת בו וכמותה. אמנם בכל מדיניות מעורבת דרגה מסוימת של אי־ודאות, אך בדיקה של מיזמי־ענק מגלה כי אי־ודאות היא מאפיין מרכזי שלהם, שקשור לעלויות הכרוכות במיזם ולתועלת החברתית הצפויה ממנו. כמה חוקרים זיהו את התכנון ארוך הטווח ואת המספר הרב של הגורמים המעורבים כמאפיינים מובנים של מיזמי־הענק, שתורמים לאי־ודאות הנלווית לתהליך. אם כן, למיזמי־ענק בעלי השלכות בקנה מידה רחב יש פוטנציאל להשפיע על מגוון של מגזרים וקבוצות ועל הסביבה הפיזית. הסוג המוכר ביותר של האי־ודאות הנוגעת למיזמי־ענק קשור לניבוי של העלות הישירה שלהם ושל התועלת הצפויה מהם. לעתים קרובות מדווח על הערכת חסר של העלות ועל הערכת יתר של התועלת, כך שהתועלתיות (utility) הכללית של המיזם מוטלת בספק.

בעשורים האחרונים הראו מחקרים כי מיזמי־ענק, כדוגמת שדות תעופה וסכרים, לוו במחיר סביבתי כבד ובאי־ודאות באשר להשפעתם על הסביבה, וכי יש להם השלכות מזיקות חמורות שהשפיעו על קהילות מקומיות שנים רבות [7]. עם זאת, מיזמי־ענק גם הטילו "כישוף בעל־עוצמה על פוליטיקאים שאפתניים" [9]. התוצאה היא שהיחזמות הללו הפכו לעתים קרובות לשדות קרב בין גורמים שונים שנלחמו על כוח, על תקציבים ועל סמכויות שיפוט, וכן בין תומכיו של מיזם למתנגדיו, שנלחמו על פירושן של אי־ודאיות הנסובות סביבו [3].

לעתים קרובות אמצעי התקשורת הם במה לדיון בממדים המגוונים של האי־ודאיות, ומשמשים ערוץ מידע בין הציבור למיזמי־הענק. היות שכך, ספרות המחקר הנוגעת למיזמי־ענק מכירה כעת בעובדה שהצלחתו של כל מיזם־ענק והסבירות שלו לצאת לפועל תלויות לא רק באיכות התכנון והבנייה, אלא גם במסר המועבר לציבור והמתייחס לאי־ודאיות, יחד עם הצורה שבה הוא מועבר ונידון בציבור.

בהינתן ההשפעה הפוטנציאלית של אי־ודאיות על ביצוע של מיזמי־ענק, מטרת מחקר זה היא לזהות איך מיזמי־ענק מועברים לציבור באמצעי התקשורת. השאלה העיקרית הנשאלת במחקר היא: איזה סוג של אי־ודאיות מועלה, ומי מעלה אותן? אנו מנסים לזהות את האסטרטגיות השונות שקבוצות התמיכה של המיזם ומתנגדיו משתמשים בהן כדי לפוגג או להעצים את האי־ודאיות השונות, וכן לבחון אם וכיצד משתנות עם הזמן האי־ודאיות הללו

נוסף על כך, למיזמי-ענק יש בדרך כלל יותר ממטרת מדיניות אחת. הם מכוונים להציע "תיקון רציני", ועל כן מתקשרים לעלויות חיצוניות פוטנציאליות חוצות מגזרים. איודאיות סביבתיות או אקולוגיות הנוגעות לעלויות חיצוניות של מיזם, הן לעתים קרובות מרובות, וכוללות גם עלויות שהסוג והעוצמה שלהן אינם ברורים.

כוח לאומי, של התקדמות אנושית או של שניהם. הפיכה לאיקון נושאת בחובה איודאיות וסיכונים פוליטיים הנוגעים למידת הרצינות של המיזם, מאחר שערכים חברתיים אינם קבועים, וייתכן שהערכים המוצגים עלידי המיזם יעוררו התנגדות.

מיזמי-ענק ו(אי) שביעות רצון הנובעת מהם: אסטרטגיות (לא) בטוחות

בקבלת החלטות ובמיזמי-ענק מעורבים באופן מובנה סיכון ואי-ודאות. לעתים קרובות נעשים מאמצים לקידום המיזם לנוכח אי-ודאיות אלה, והם מבוססים על האסטרטגיות המזוהות הבאות:

א. **הפחתת האי-ודאות** - באסטרטגיות שמיועדות להפחית את רמת האי-ודאות יש קריאה למחקר עתידי שמבוסס על נתונים קיימים, או על איסוף נתונים נוספים; למשל, שיטות לחיזוי משמשות להתמודדות עם אי-ודאות, כולל שיטות סטטיסטיות ושיטות אינטואיטיביות יותר, כדוגמת Delphie או בניית תסריטים^[2].

ב. **התעלמות מאי-ודאות** - באסטרטגיות שמתעלמות מאי-ודאות יש קריאה לקידום שיח לא-חיוני וחלקי כדי להסתיר אי-ודאיות, ולהתעלמות מחששות שמעלים גורמים אחרים עקב אי-ודאות. הגישה בבסיס האסטרטגיות היא שיש "לומר את האמת, רק את האמת, אך לא את כל האמת". דיכוי האי-ודאות עלול להוביל להתעלמות מתוצאות שאינן רצויות, או להתעלמות מממצאים או מעובדות שלא תומכים במיזם^[6].

ג. **עיכוב האי-ודאות** - באסטרטגיות לעיכוב האי-ודאות יש קריאה להכיר באי-ודאות, אך להסתמך על יכולת עתידית שעדיין אינה קיימת כדי להתמודד עם השלכותיה, בהתבסס על פיתוחים טכנולוגיים או על התפתחויות פוליטיות. לעתים קרובות מתבססת אסטרטגיה זו על הכנסת גמישות לתהליך עלידי עיכוב קבלת החלטות למועד עתידי ובהתבסס על ההנחה שעד אז יופיע פתרון אפשרי^[8].

ד. **התמקדות בהיבטים מסוימים** - ניתן לחלק אסטרטגיות שמתמקדות בהיבטים מסוימים לשתי תת-קטגוריות:

הדגשת הוודאות שבתועלת - באסטרטגיה זו מנסים למזער את תשומת הלב הניתנת לאי-ודאות מסוימת באמצעות התמקדות בהיבטים אחרים, בעייתיים פחות וודאיים יותר, והדגשתם. עלידי ציון התועלת שבמיזם, העובדה שיש אי-ודאות הנוגעת להיבט אחד של המיזם נעשית מרכזית פחות. תועלת שאינה ניתנת לכימות - באסטרטגיה זו מוסיפים תועלת למיזם בלי לכמת אותה. היות שלתועלת שאינה מוכמת יש פוטנציאל לבטל את שאלת העלויות (או התועלת) שמוטלות בספק, אפשר להפחית את עוצמתם של ההיבטים הלא-ודאיים.

על קצה המזלג

- * **מאמצע המאה ה-19 ועד 2005 הוצבו מטרות שונות למיזם חיבור ים המלח עם הים התיכון או עם ים סוף: שיט מים סוף לים התיכון דרך בקעת הירדן, ייצור אנרגיה, הצלת ים המלח מהתייבשות ותרומה לשלום אזורי.**
- * **מיזמי-ענק בתחומים אנרגיה, תשתיות מים, סכרים ותחבורה מאופיינים באי-ודאות עצומה ביחס להשפעתם ולעלותם, דבר שעלול לפגוע בתמיכה הציבורית והפוליטית בהקמתם.**
- * **הצלחתו של כל מיזם-ענק והסבירות שלו לצאת לפועל תלויה, בין השאר, באופן העברת המידע על המיזם לציבור ובאופן ההתייחסות לרכיב האי-ודאות שבו. להיבטים אלה השפעה ישירה על השיח הציבורי ביחס למיזם-הענק.**
- * **ב-40 השנים האחרונות שימש מיזם-הענק של ים המלח מקור לחילוקי דעות נרחבים, שהמוקד שלהם הוא האי-ודאיות הרבות הנלוות למיזם.**

המערכת

במיזמי-ענק יש בדרך כלל שותפות בין הציבור למגזר הפרטי ולמנגנוני מימון שונים, כגון BOT או זכיינות^[1]. תלות בכל כך הרבה גורמים חיוניים מפחיתה גמישות, מייקרת את עלויות העסקה, ומגבירה את האי-ודאות הכלכלית הנוגעת לתהליך ולתוצאותיו. לעתים קרובות, מיזם-ענק נעשה איקון לאומי, בין-לאומי או אזורי, או שמנסים להפוך אותו לאיקון כזה. הוא ביטוי חזותי של

בפברואר 2015 חתמו ישראל וירדן על הסכם שאמור להוציא לפועל את מיזם תעלת הימים. מתקן התפלה יקום צפונית לעקבה, והתמלחת תוזרם בצינור לים המלח. שיא של שיתוף פעולה אזורי או נזק סביבתי בלתי הפיך? | צילום: @ tsai project

אלקטריים. בארה"ב הוקם ב־1933 תאגיד בבעלות פדרלית בשם TVA (רשות עמק טנסי - the Tennessee Valley Authority) לשם אספקת חשמל ופיתוח אזורי. מודל ה־TVA נתן השראה לתנועה הציונית והחיה את מיזם תעלת הימים. כתוצאה מכך, הוצעו מסוף שנות ה־30 הצעות חדשות שונות למובילים, כולל תכניות שהכין Michael G. Ionides ב־1939, והתכנית להסתדרות הציונית העולמית שהכין Walter Clay Lowdermilk. לאחר הקמת מדינת ישראל ב־1948 נבדקו גישות חדשות לטיפול במשאבי בקעת הירדן, כולל התכנית של Hays שהרחיבה ופיתחה את המחקר של Lowdermilk; המחקר של MacDonald ואחרים שהוכן לממלכת ירדן ב־1951; המחקר של Chas T. Main שבוצע לבקשת TVA ב־1953, ושבהמשך נודע כתכנית ג'ונסטון שנדחתה בשלב מאוחר יותר על־ידי כל המדינות. בתקופה זו אימצה ממשלת ישראל את התכניות הללו בחלקן, בכך שהחליטה לבנות את המוביל הארצי שיביא מים מהכינרת לחלקים אחרים של המדינה, אך בלא חיבור לים המלח.

משבר הנפט של שנות ה־70 חולל שני שינויים: ישראל הבינה את חשיבותם של מקורות אנרגיה חלופיים, ומיזמי תעלה גדולים

ה. **הכפשה** - בקבוצה זו של אסטרטגיות משתמשים כדי לפגוע במעמד של הקבוצה החברתית שהעלתה את האידאות, או להטות תחזיות לטובת המיזם.
 1. **ביטול המיזם** - באסטרטגיה זו, שמוצעת בדרך כלל על־ידי המתנגדים, טוענים כי האידאות עקרונית ודרמטית עד כדי כך שהאסטרטגיה היחידה להתמודד איתה היא "לא לפעול".

תעלת הימים כמיזם־ענק

רעיון החיבור של ים המלח עם הים התיכון או עם ים סוף עלה שוב ושוב אצל קובעי המדיניות ב־150 השנים האחרונות. הוא הועלה לראשונה באמצע המאה ה־19 על־ידי מומחי צבא בריטיים בשם Gordon ו־Allen, שראו פוטנציאל רב בטופוגרפיה של בקעת הירדן. הרעיון שהעלו היה לחפור תעלה רחבה דיה לשיט מים סוף לים התיכון דרך בקעת הירדן^[1]. המוטיבציה לביצוע השלב הראשון של התכנית הייתה תובלה ימית וסחר; מאמצי פיתוח לאומיים ופוטנציאל הידרואלקטרי הניעו את השלב השני של תכנית תעלת הימים. התכניות לתעלה לא צמחו בחלל ריק. בתחילת המאה ה־20 נבנו בעולם מובילי מים ומיזמים הידרו־

כדלקמן: שייכותו לאחת משתי תקופות הזמן; סוג האירודאות שהועלה (פוליטית, כלכלית, טכנולוגית, אקולוגית); הגורמים שהביעו את עמדתם בקשר לאירודאות זו בדיווחים בתקשורת. זיהינו בסך הכול 257 מאמרים בעיתון שעסקו בתעלת הימים בשתי התקופות. ב־82% מהם עלתה ונידונה אירודאות. קידוד ההתייחסויות אפשר לנו לבנות שני בסיסי נתונים. בראשון 334 אזכורים, שכל אחד מהם נגע לאחת מחמש האירודאיות שהצלחנו לזהות את האסטרטגיה התקשורתית שבבסיס ההתייחסות אליהן. בשני 227 אזכורים, שכללו את האירודאיות ואת הגורמים שהעלו את נושא האירודאות.

תוצאות

בטבלה 1 מוצגת התפלגות האסטרטגיות ששימשו לפוגג אירודאות לפי סוג האירודאות ותקופת הזמן, תוך שימוש בניתוח סינכרוני ודיאכרוני.

התוצאות מצביעות על כך שהאירודאיות משתנות עם הזמן, ושבמידה פחותה התפלגות אסטרטגיות השינוי משתנה לאורך שתי תקופות הזמן. בתקופה הראשונה היו רוב האירודאיות כלכליות בבסיסן, ואילו בתקופה השנייה המיקוד עבר לאירודאיות אקולוגיות. בשתי התקופות האסטרטגיה השכיחה ביותר ששימשה להתמודד עם אירודאות הייתה 'הפחתת האירודאות'. עם זאת, בתקופה השנייה הייתה אסטרטגיה זו שכיחה יותר, וייצגה 51% מכלל האסטרטגיות ששימשו להפגת אירודאות. יתרה מכך, הנטייה להשתמש באסטרטגיה זו כתגובה לאירודאות כלכלית (בהשוואה לאירודאות אקולוגיות או אחרת) מובהקת מבחינה סטטיסטית בתקופה השנייה, אך לא בראשונה.

מצאנו כי בעוד שבתקופה הראשונה שימשה האסטרטגיה של 'הפחתת אירודאות' לעתים קרובות לטיפול באירודאיות כלכליות, בתקופה השנייה היא שימשה לפוגג אירודאיות אקולוגיות. שתי אסטרטגיות שכיחות נוספות ששימשו היו 'ביטול המיזם' ו'הדגשת הוודאות שבתועלת'.

מטבלה 2 עולה כי האירודאות הדומיננטית ביותר שהועלתה בתקופה הראשונה הייתה כלכלית, ואחריה אירודאות פוליטית, ושתייהן הועלו בעיקר על ידי גורמים פוליטיים. בתקופה השנייה האירודאות הדומיננטית שהועלתה הייתה אקולוגית, והועלתה בעיקר על ידי גורמים המשתייכים לארגוני החברה האזרחית. בתקופה הראשונה היקף האירודאיות הפוליטיות והכלכליות שהעלו פוליטיקאים היה שונה בצורה מובהקת מאירודאיות טכנולוגיות שהעלו אותם גורמים. עם זאת, בתקופה השנייה לא נמצא הבדל מובהק בין סוגי האירודאות שהעלו פוליטיקאים.

המטרות של מיזמי-ענק השתנו בין שתי תקופות הזמן (ראו **טבלה 3**). ייתכן שמסיבה זו יש הבדלים ביניהן בסוגי האירודאות שהועלו, באסטרטגיות ששימשו ובגורמים שהעלו אותן.

נעשו אפשריים מבחינה כלכלית בגלל עליית מחירי הנפט. ממשלת ישראל ייסדה את החברה 'הים התיכון-ים המלח בע"מ' שתוביל מחקרים נוספים בנושא. בתקופה זו לא היו קשרים רשמיים בין ישראל לירדן, ועל כן לפיתוח המיזם היו השלכות פוליטיות אזוריות.

כחלק מהסכם השלום בין ישראל לירדן ב־1994 הסכימו שני הצדדים לשתף פעולה בפעולות ובמיזמים בים התיכון, בייחוד בכאלה שיש להם פן סביבתי. הסכם זה, בשילוב עם הסכם הביניים בין ישראל לפלסטינים מ־1993, הביא לשכירת Harza Group לביצוע מחקר נרחב לבדיקה מקדימה של ישימות הפיתוח המשולב בבקעת הירדן^[4].

לאחר שנתיים של משא ומתן הגיעו ב־2005 ישראל, ירדן והרשות הפלסטינית להסכם על התנאים לביצוע מחקר שיבדוק אם אחת מהאפשרויות שהועלו בקשר לתעלת הימים היא בת-ביצוע. בניגוד לתכניות הקודמות שהתמקדו בייצור אנרגיה, ההסכם מ־2005 ומחקרי הישימות שנלוו אליו התמקדו בהתפלה, וכללו רכיב סביבתי משמעותי - הצלת ים המלח מהתייבשות ובדיקת ההשלכות הסביבתיות של מיזם כזה. כמו כן, הודגשה תרומתו של מיזם משותף כזה לשלום האזורי, ונעשו גם ניסיונות לכמת אותה.

הצגת תעלת הימים בתקשורת

המחקר מתמקד בדרכי ההצגה של מיזם תעלת הימים בשיח הישראלי הפנימי בשתי תקופות זמן. התקופה הראשונה בין יוני 1974 ליוני 1995, והשנייה מינואר 2000 עד יוני 2007. התקופה הראשונה מאופיינת במהלכים חד-צדדיים מצד ישראל - קידום מיזם תעלת הימים בהקשר של כמה אירועים לאומיים שהסבו אליו את תשומת הלב הציבורית. התקופה השנייה מאופיינת בשיתוף פעולה - לאחר שישאל חתמה על הסכם שלום עם ירדן, וניהלה משא ומתן עם הרשות הפלסטינית.

שיטות

דגמנו וניתחנו תיאורים של תעלת הימים בעיתון הארץ (כמייצג קְלִי תקשורת שנקרא עלי ידי מרבית קובעי המדיניות בשתי תקופות הזמן). עשינו זאת בצורה סינכרונית (ייצוגים משווים בזמן) ודיאכרונית (ייצוגים הרגישים לרצף ההיסטורי) כדי להשוות את התיאורים בין תקופות הזמן ובתוך כל תקופה. חלק מהסיבה לבחירה דווקא בייצוג התקשורתית הזה היא הזמינות והרציפות של ארכיון עיתון הארץ לאורך כל התקופה הרלוונטית: משנות ה־70 ועד ימינו. מאידך גיסא, יש לתת את הדעת על אופיו של עיתון הארץ ועל קהל היעד שלו.

בכל מאמר זיהינו את האזכורים שהועלו ושנידונו בהם אירודאיות שנובעות מתעלת הימים. בכל אזכור כזה קודד המידע

טבלה 1. אסטרטגיות שהופעלו לטיפול באי-ודאות לפי סוג האי-ודאות ותקופת הזמן (N=334)

גורם	תקופה	סוגי אי-ודאות				
		פוליטי	כלכלי	טכנולוגי	אקולוגי	אחר
העברת האחריות	1995-1974	0%	*12%	0%	0%	0%
	2007-2000	0%	8%	0%	0%	0%
הפחתת אי-ודאות	1995-1974	*5%	*16%	*3%	*4%	*6%
	2007-2000	*3%	7%	0%	*21%	*21%
התעלמות מאי-ודאות	1995-1974	*3%	4%	*1%	*2%	*0%
	2007-2000	1%	0%	0%	*1%	0%
עיצוב האי-ודאות	1995-1974	0%	*3%	0%	0%	0%
	2007-2000	0%	*1%	0%	*1%	0%
הדגשת הוודאות שבתועלת	1995-1974	*2%	*10%	*2%	*1%	*1%
	2007-2000	0%	*4%	*0%	0	5%
חועלת בלתי מכומתת	1995-1974	0%	*3%	0%	0%	0%
	2007-2000	0%	*1%	0%	0%	0%
הכפשה	1995-1974	0%	*4%	0%	0%	0%
	2007-2000	0%	0%	0%	0%	0%
ביטול המיזם	1995-1974	*2%	*6%	*1%	*1%	*2%
	2007-2000	*4%	*5%	0%	*12%	3%
סך הכול	1995-1974	13%	59%	8%	8%	12%
	2007-2000	8%	27%	0%	36%	29%

תאים המסומנים ב-^a ומושוים לתאים המסומנים ב-^b (באותה שורה) שונים מהם באופן מובהק ברמה של 0.05. תאים המסומנים ב-^a אינם שונים באופן מובהק מתאים המסומנים ב-^a או ב-^b. תאים ללא סימון הם תאים שלא נכללו בחישוב.

טבלה 2. סוגי האי-ודאות שהועלו, הגורמים השונים שהעלו אותם והתקופה (N=227)

גורם	תקופה	סוגי אי-ודאות				
		פוליטי	כלכלי	טכנולוגי	אקולוגי	אחר
פוליטי	1995-1974	14%	30%	4%	4%	7%
	2007-2000	2%	15%	0%	8%	6%
תקשורת	1995-1974	0%	1%	1%	1%	1%
	2007-2000	0%	1%	0%	1%	1%
חוקר באקדמיה	1995-1974	4%	8%	2%	4%	6%
	2007-2000	4%	0%	0%	10%	4%
עסקי	1995-1974	1%	7%	3%	0%	2%
	2007-2000	1%	9%	0%	7%	13%
מארגוני החברה האזרחית	1995-1974	0%	0%	0%	0%	0%
	2007-2000	0%	0%	0%	12%	6%
סך הכול	1995-1974	19%	46%	9%	9%	17%
	2007-2000	7%	25%	0%	38%	30%

תאים המסומנים ב-^a ומושוים לתאים המסומנים ב-^b (באותה שורה) שונים מהם באופן מובהק ברמה של 0.05. תאים המסומנים ב-^a אינם שונים באופן מובהק מתאים המסומנים ב-^a או ב-^b. תאים ללא סימון לא נכללו בחישוב.

חזית המחקר

מסקנות

למרות העובדה שבמהלך שנות ה-80 וה-90 נרשמה ירידה בקידום מיזמי-ענק בעולם כולו^[10], אנו רואים כעת תחייה של מיזמים גדולים ושפתניים, כגון מיזמים שקשורים לתיירות ולספורט^[5]. מיזמי-ענק נמצאים על סדר היום גם בתחומים אחרים, כדוגמת אנרגיה, תשתיות מים, סכרים ותחבורה. מאפיין משותף לרבים ממיזמי-הענק הללו הוא שפע האיודאוויות שיש להן פוטנציאל לחוסר אמן ציבורי והעובדה שהם מצריכים תמיכה חברתית ופוליטית רחבה. ים המלח אינו יוצא דופן: ב-40 השנים האחרונות

היעדים העיקריים בתקופת הזמן הראשונה היו הפקת אנרגיה ופיתוח אזורי, ובתקופה השנייה נעשו הצלת ים המלח והתפלה יעדים בולטים יותר. יתרה מכך, הפקת אנרגיה קושרה יותר להשלכות כלכליות ולאיודאוויות הנובעת מהן, ואת המסר הזה העבירו בעיקר פוליטיקאים. לעומת זאת, הצלת ים המלח התקשרה יותר לאיודאוויות אקולוגיות, ואת המסר הזה העבירו בעיקר ארגוני סביבה לא-ממשלתיים. בשתי התקופות לא מילא האתוס הציוני תפקיד מפתח בעיצוב של יעדי המיזם או של האי-ודאוויות שקשורות אליו.

טבלה 3. יעדי המיזם לפי תקופה (N=408)

תקופה	יעדי המיזם	הפקת אנרגיה וביטחון	העלאת מפלט מי ים המלח ושיקומו	פיתוח אזורי	התפלה	האחוס הציוני	סך הכול
1995-1974	53%	10%	27%	6%	3%	100%	
2007-2000	13%	48%	17%	19%	3%	100%	

Accommodating uncertainty in comparative risk. *Risk Analysis* 24(5): 1323-1335.

[3] Flyvbjerg B, Bruzelius N, and Rothengatter W. 2003. *Mega-projects and risks: An anatomy of ambition*, 1st ed. Cambridge (UK): Cambridge University Press.

[4] Harza JRV Group. 1996. *Red Sea-Dead Sea canal project: Draft prefeasibility report*. Jordan Rift Valley Integrated Development Study.

[5] Lehrer U and Laidley J. 2008. Old mega-projects newly packaged? *Waterfront redevelopment in Toronto. International Journal of Urban and Regional Research* 32(4): 786-803.

[6] Matlin MW and Stang DJ. 1978. *The Pollyanna Principle: Selectivity in language, memory and thought*. Cambridge (MA): Schenkman Publishing

[7] Miller R and Lessard DR. 2001. *The strategic management of large engineering projects: Shaping institutions, risks, and governance*, 1st ed. Cambridge (MA): MIT Press.

[8] Pahl-Wostl C and Jeffrey P. 2007. Adaptive water management: How to cope with uncertainty. *NeWater* 4: 1-7.

[9] Priemus H. 2010. Mega-projects: Dealing with pitfalls. *European Planning Studies* 18(7): 1023-1039.

[10] Swyngedouw E, Moulaert F, and Rodriguez A. 2004. Neoliberal urbanization in Europe: Large-scale urban development projects and the new urban policy. In: Brenner N and Theodore N (Eds). *Spaces of neoliberalism: Urban restructuring in North America and Western Europe*. Oxford (UK): Wiley-Blackwell.

[11] Sykes A. 1990. Macro projects: Status, prospects, and the need for international cooperation. *Technology in Society* 12(2): 157-172

שימש מיזם-הענק של ים המלח מקור לחילוקי דעות נרחבים, שהמוקד שלהם הוא האי-ודאיות הרבות הנלוות למיזם.

בהינתן חוסר האמון הציבורי וההשלכות המזיקות של אי-ודאיות, במיזמי-ענק בכלל ובתעלת הימים בפרט, הציבור מצפה שמקבלי ההחלטות יבחרו בהחלטה רציונלית המבוססת על ידע ועל ניתוח. אמצעי התקשורת הם לעתים קרובות במה להעברה של חוסר האמון מצד המתנגדים למיזם-הענק, שמנסים להגביר את האי-ודאיות בתקווה ליצור תירוץ לאי-נקיטת פעולה. התקשורת יכולה לשמש גם במה לקובעי מדיניות, ולאפשר להם להתייחס לאי-ודאיות בתקווה לזכות בתמיכה. משום כך, בנייתו זה בדקנו את תפקידן של דרכי הייצוג של אי-ודאיות בתקשורת, היות שנמצא כי השפעתן על תהליכי קביעת סדר היום, כמו גם על תפיסות הסיכון בעיני בעלי עניין - מובהקת.

כפי שעולה ממחקר זה, אי-ודאיות הייתה ועודנה מאפיין מובנה במחקרי ישימות בני-זמננו, במחקר מדעי ובמדיניות, כמו גם בקבלת החלטות יום-יומית. בנקודת ההשקה שבין מדע, מדיניות ופוליטיקה, האי-ודאיות שזוהו ונבחנו במחקר זה היו במוקד תשומת הלב, ושימשו שדה קרב למתן משמעות ולתוצאות מדיניות. הצבת השימוש (וחוסר השימוש) בהן בהקשר ההיסטורי, הפוליטי, החברתי, הכלכלי והאקולוגי באמצעות ניתוח תוכן של השיח על תעלת הימים, אפשר לנו לספק כמה תובנות באשר לסיבות מדוע ואיך השתנו במהלך הזמן האי-ודאיות הללו והאסטרטגיות המופנות להתמודדות עמן.

מקורות

[1] Al-Rubaiy S. 2000. *Water security, and the concept of sovereignty and peace in Jordan River Valley states*. Damascus (Syria): Dar al Hasad (in Arabic).

[2] Andrews CJ, Hassenzahl DM, and Johnson BB. 2004.

חזית המחקר

